

הפוטנציאל הטמון בתכנית ארסמוס+ לישראל

ד"ר מאיה שיאון-צדקיהו*

נייר מידע

יוני 2021

השכלה גבוהה וחינוך שלישוני (אחרי תיכון) הם מנוע צמיחה למשק הישראלי הזקוק לכח אדם משכיל, מיומן ובעל כישורים כדי לעמוד בתחרות הגלובלית. הם גם כלי לניעות חברתית ולחברה אזרחית חזקה ומשגשגת. **תכנית ארסמוס+** של האיחוד האירופי היא תכנית הניידות הרב-לאומית הגדולה והיחידה במינה בעולם בתחום ההשכלה הגבוהה וההכשרה המקצועית. ישראל הצטרפה אליה ב-2008. במהלך 2021 ישראל עתידה לחתום על הצטרפותה לתכנית המחודשת לשנים 2021-2027. נייר זה מספק מידע על התכנית, תנאי השתתפות ישראל בה ויתרונותיה עבור ישראל, לצד בחינת חסרונות אפשריים, ומצביע על כיווני התפתחותה בשנים הקרובות.

א. מהי תכנית ארסמוס?

- **תכנית לחיזוק ההשכלה הגבוהה והכשרת עובדים.** תכנית ארסמוס החלה לפעול ב-1987¹, כאמצעי משלים לשוק המשותף של הקהילה האירופית, שבו חופש תנועת סחורות, שירותים, הון ואנשים. לתכנית ארסמוס פוטנציאל לעודד את כל חירויות התנועה הללו, ולמנף את יתרון הגודל, התחרותיות והסינרגיות של האיחוד האירופי בשוק ההשכלה הגבוהה והכשרת עובדים, **כמנוע** צמיחה, תעסוקה, תחרותיות, חדשנות ולכידות חברתית.
- במסגרת התכנית אוניברסיטאות ברחבי האיחוד האירופי חתמו ביניהן על הסכמי חילופי סטודנטים בכל תחומי הלימוד, והמימון לניידותם הגיע מתקציב האיחוד. הסטודנטים והסטודנטיות בתכנית לומדים באוניברסיטה אירופית אחרת, וקורסים אלו נחשבים להם כחלק מהתואר. הלימודים נמשכים בין 3 ל-12 חודשים (סמסטר אחד עד שלושה). הסטודנטים ממשיכים לשלם את שכר הלימוד במוסד האם, ופטורים משכר לימוד במוסד המארח. לסטודנט אירופי משולמים דמי הנסיעה.
- בשנת 2009 השיק האיחוד האירופי את התכנית "ארסמוס מונדוס", שיועדה לחילופי סטודנטים וסגל אקדמי עם מדינות מחוץ לאיחוד האירופי. החילופים הם דו-כיוונים: אל האיחוד האירופי וממנו למדינות המשתתפות בתכנית. המשתתפים מקבלים בנוסף לדמי נסיעה גם מלגת מחייה.
- **ארסמוס הפכה לתכנית חסרת תקדים בהיקפיה ובמימונה.** רוב תכניות חילופי הסטודנטים בעולם נעשות על ידי קרנות ייעודיות, במימון הדדי בין שני מוסדות אקדמיים, או בהסכמים בין שתי מדינות. תכנית ארסמוס מאידך היא תכנית רב-לאומית הפועלת כיום מול כל מדינות העולם בסדרי גודל משמעותיים, ולרוב במימון האיחוד האירופי בלבד. בשנים האחרונות התכנית התרחבה וכוללת מלבד השכלה גבוהה גם הכשרה מקצועית (vocational training), התמחויות (traineeships), ואף חילופי נוער, ספורטאים ועוד.

* ד"ר מאיה שיאון צדקיהו היא מנהלת התכנית ליחסי ישראל-אירופה במכון מיתוים, נשיאת האגודה הישראלית לחקר האינטגרציה האירופית ומרצה בפורום אירופה באוניברסיטה העברית ובתכנית ללימודי האיחוד האירופי באוניברסיטת תל-אביב.

¹ התכנית נקראת Erasmus על שם הפילוסוף וההוגה ההולנדי שלמד ולימד במקומות שונים ברחבי אירופה. אלו גם ראשי תיבות: European Community Action Scheme for the Mobility of University Students.

- **ארסמוס כמרכיב בעוצמה הרכה של אירופה.** האיחוד האירופי מייחס לתכנית חשיבות רבה. ניתן לומר כי היא חלק מאמצעי "**העוצמה הרכה**" (soft power, או 'דיפלומטיה רכה') שעומדים לרשות האיחוד בניסיונותיו להשפיע על שכנותיו ועל שאר מדינות העולם, לקרב אליו, לערכיו, לדרך החיים האירופית, לשיטות ההוראה והעבודה שלו. ההנחה היא שמי שלמד באיחוד האירופי יכיר אותו, יראה אותו באופן חיובי ואולי אף יושפע מתפיסותיו. חלק מהפירות העקיפים של השקעה אדירה זו היא שבוגרי התכנית יהפכו למעין "שגרירי" אירופה/האיחוד האירופי. אינדיקציה לחשיבות התכנית ניתן לראות בהכפלת תקציבה לשנים הקרובות (ראו בהמשך).
- **תכנית ארסמוס+.** בשנת 2014 איגד האיחוד האירופי מספר תוכניות שונות בתחומי ההשכלה והניידות, ושינה את שם התכנית לארסמוס+. התכנית החדשה נבנתה עד שנת 2020 במסגרת התקציב הרב-שנתי של האיחוד האירופי המתוכנן לשבע שנים.
- **מיליוני אנשים לקחו חלק בתכנית עד כה.** בין 1987 ל-2014 **כ-2 מיליון אנשים** השתתפו בה. בין 2014-2020 סדר הגודל הוכפל **וכ-4 מיליון אנשים** נוספים השתתפו בתכנית. הם נחלקו לשני מיליון סטודנטים לתואר ראשון, 200 אלף לתואר שני, 800 אלף אנשי סגל, 650 אלף מתמחים ו-500 אלף בני נוער. בתכנית לקחו חלק 125 אלף מוסדות השכלה, ארגוני הכשרה, נוער ויזמות. בשנת 2019 לבדה התכנית כללה 25 אלף פרויקטים. התכנית לשנים 2021-2027 מתוכננת לשלש את קודמתה ולהגיע ל-12 מיליון אנשים.
- **הזדמנויות משופרות לניעות חברתית.** תכנית ארסמוס+ שמה דגש על השכלה והכשרה כמקור לתעסוקה, צמיחה וחדשנות. בתגובה לביקורת ומתוך רצון להציג תכנית יותר מכלילה, הוצב יעד שאפתני נוסף המתמקד בהענקת הזדמנות לצעירים מרקע סוציו-אקונומי נמוך. דגשים אלו מהווים מענה משופר לאתגרים הכלכליים והחברתיים מולם ניצב האיחוד בכלל ובתקופת מגיפת הקורונה בפרט.
- **תקציב ארסמוס+ לשנים 2014-2020** עמד על כ-16.45 מיליארד אירו (עליה של 40 אחוזים בהשוואה לתקציב של 2007-2013). 2/3 מהתקציב יועד לניידות סטודנטים וסגל ו-1/3 לשותפויות ורפורמות במערכת ההשכלה הגבוהה ונוער.
- **תקציב לשיתופי פעולה מחוץ לאיחוד.** 17 אחוזים מתקציב ארסמוס+ יועד לשיתוף פעולה עם מדינות שאינן חברות באיחוד האירופי. הצפי למוביליות בינלאומית היה לכ-135 אלף **מלגות** במשך 6 שנים. עדיפות ניתנה למדינות השכנות במסגרת ה-European Neighbourhood Policy, הכוללת, מלבד ישראל, עוד תשע מדינות לאורך חופי דרום הים התיכון בהן מרוקו, תוניס, אלג'יריה, לוב, מצרים, הרשות הפלסטינית, ירדן, לבנון וסוריה, וכן שש מדינות במזרח אירופה, וביניהן אוקראינה ובלארוס. בשנים 2018-2020 מדינות דרום הים-התיכון ניצלו 21 אחוזים מהכספים למדינות שאינן חברות באיחוד האירופי (לעומת 17 אחוזים על ידי מדינות הבלקנים המערביים, 16 אחוזים על ידי מדינות מזרח אירופה, ו-10 אחוזים בלבד על ידי רוסיה).

ב. חשיבות תכנית ארסמוס+ לישראל

- להשתתפות ישראל בתכנית ארסמוס+ של האיחוד האירופי ישנם **יתרונות ישירים** רבים בתחומי ההשכלה והתעסוקה. התכנית פותחת הזדמנויות רבות עבור סטודנטים, סגל אקדמי, נוער וספורטאים, עבור מוסדות השכלה גבוהה והכשרה, ועבור מדינת ישראל בכללותה. חשיבותה רבה להשתלבות ישראל בתחומים אלו מבחינה בינלאומית. בנוסף, **יתרונות עקיפים** נובעים מהקשרים הבין-אישיים המתפתחים בעקבות השתתפות בתכנית. ארסמוס+ מאפשרת פרויקטים המפגישים בין אנשים (P2P), בין מוסדות השכלה גבוהה ובין גופי ממשל (G2G) מישראל ואירופה. אינטראקציה בין ישראלים לאירופים יכולה להביא לשבירת סטראוטיפים ולשינוי תפיסת האחר, מתוך הבנה ששני הצדדים חולקים אורח חיים דומה, המבוסס על ערכים משותפים, דמוקרטיה, ושותפים לשאיפות דומות.
- **טיוב ההכשרה המקצועית.** שוק התעסוקה בארץ ובעולם עובר תהפוכה מואצת בשל דיגיטציה, אוטומציה וכניסת בינה מלאכותית. לישראל יש מערכת השכלה גבוהה מהטובות בעולם. אולם בתחום ההכשרה

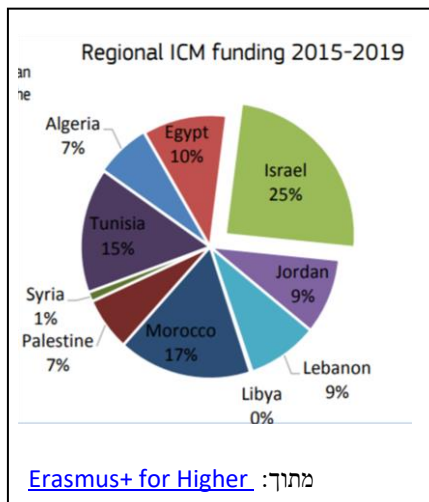
המקצועית (שנמצא תחת משרד הכלכלה והתעשייה) ישראל יכולה ללמוד רבות ממדינות שונות באיחוד האירופי כמו גרמניה ואוסטריה המובילות בתחום, ותכנית ארסמוס+ מספקת הזדמנות לטייב את המערכת הקיימת ואמצעי לפתח מערכות חדשות, מקצועיות, הרואות את צרכי העובדת והמשק במאה ה-21 ומסוגלות לעמוד באתגרי השעה. מאז 2018 תכנית ארסמוס+ נועדה לסייע גם בכך. על מוסדות השכלה והכשרה בישראל לעשות כל שביכולתם לנצל את ההזדמנויות שבתכנית ההכשרה במלואן.

- **העצמת הסטודנטים.** המשתתפים בארסמוס+ חווים חוויות חיים במדינה בעלת שפה, היסטוריה ותרבות אחרת, ומשפרים מיומנות שליטה בשפה האנגלית ו/או בשפות זרות. מלבד הלימודים הם מרחיבים אופקים גם בדרכים א-פורמליות. בעידן הגלובלי הכרת התרבות במדינות שונות היא ערך מוסף בעולם התעסוקה. הלימוד והחיים עם סטודנטים ממדינות שונות מפתחים מיומנויות וכישורי עבודה בסביבה רבת-תרבותית (כישורים רכים ורוחביים). בנוסף, המשתתפים בה יוצרים רשת קשרים חוצת מדינות ואף יבשות.
- **עידוד תעסוקה.** [מחקר אימפקט](#) הראה שהשתתפות בתכנית ארסמוס צפויה [לשפר את הפרופיל התעסוקתי](#) ואת הסיכוי למצוא עבודה. שיעור האבטלה בקרב משתתפי ארסמוס היה נמוך ב-23 אחוזים ממקביליהם שלא למדו במדינה אחרת חמש שנים לאחר סיום לימודיהם. סקר מעסיקים הראה כי שני שלישים מהמעסיקים/ות חושבים כי ניסיון בינלאומי הוא נכס משמעותי למועמדים/ות, ומוביל לאחריות מקצועית רבה יותר.
- **קידום המחקר והקשרים האקדמיים הבינלאומיים.** הסגל האקדמי המשתתף בניידות יכול לנצל את שהותו במדינה האחרת לקדם הוראה ומחקר משותפים, ושיתופי פעולה רחבים ועמוקים מעבר לתכנית ארסמוס+.
- **חיזוק מוסדות ההשכלה הגבוהה.** מוסדות השכלה גבוהה בישראל מקיימים במסגרת תכנית ארסמוס+ שיתופי פעולה עם כ-360 מוסדות מקבילים באירופה, משפרים את היקף, מגוון ואיכות הפעילות הבינלאומית שלהם, יכולים לשפר את שיטות ההוראה ולקדם רפורמות, וכך להעלות גם את האטרקטיביות שלהם בעיני נרשמים. כמו כן, תכנית זו תומכת במאמצי האוניברסיטאות לחזק את הממד והזהות הבינלאומיים שלהן, המהווים חלק מדירוג המוסד.
- **שיפור ההוראה.** בעוד שרמת המחקר בישראל היא מהגבוהות בעולם, יש מקום רב ללמידה מאירופה כיצד לשפר את תפיסת ההוראה ודרכי הלמידה. השיטה האירופית מעמידה את הסטודנט במרכז, מפתחת דרכי הוראה חדשניות, ושמה דגש על הכשרת הסטודנט לעולם התעסוקה. חלק מתכנית ארסמוס+ מוקדש לפרויקטים העוסקים בפיתוח ויישום אסטרטגיות מוסדיות, והקמת מרכזים לפיתוח חדשנות בשיטות ההוראה.

ג. השתתפות ישראל בארסמוס+: נתונים

- **שיעור ההשתתפות של מוסדות, סטודנטים וסגל היוצאים מישראל לאירופה ובאים לישראל ממנה הוא הגבוה ביותר מבין מדינות האזור.** כ-90 אחוזים מהמוסדות להשכלה גבוהה באיחוד האירופי משתתפים בארסמוס+. זהו גם [שיעור ההשתתפות של מוסדות השכלה גבוהה בישראל בתכנית](#). נתונים אלו אינם מפתיעים בהתחשב ברמת הפיתוח הגבוהה של ישראל. בין 2015-2018 [כ-9,500 אלף סטודנטים וכ-5,000 אנשי סגל](#) ישראלים ואירופים לקחו בה חלק. מתוכם, כ-8,000 ישראלים נסעו לאירופה וכ-6,500 אירופים הגיעו לישראל.

- פרויקטים.** משנת 2008 (אז ישראל הצטרפה לתכנית טמפוס²), ועד סוף 2014 זכו **18 פרויקטים**, הכוללים 32 מוסדות בישראל, בקולות הקוראים של האיחוד. הפרויקטים היו עם 20 מדינות חברות באיחוד האירופי וכן מדינות לא חברות. עלותם היתה מעל 10 מיליון אירו, והמימון הגיע במלואו מתקציב האיחוד האירופי. **בין 2014-2020**, תחת תכנית ארסמוס+, האיחוד האירופי מימן יישום של 25 תכניות אסטרטגיות ל-14 מרכזים מוסדיים, ו-170 קורסים בעשרה תחומים אקדמיים ב-37 מוסדות בישראל.

- תקציב.** אינדיקציה נוספת לבולטות ישראל עולה מהחלוקה התקציבית. בין 2015-2019 25 אחוזים מהמימון למדינות דרום הים התיכון הגיע לישראל, 17 אחוזים למרוקו, 15 אחוזים לתוניסיה, רק 10 אחוזים למצרים ו-9 אחוזים לירדן. **השווי הכולל** של חילופים ותכניות אלו בין 2014-2020 מבחינת ישראל עמד על כ-50 מיליון אירו.

ד. הצטרפות ישראל לתכנית ארסמוס+ לשנים 2021-2027: שנת מעבר

- בחירת מעמד החברות.** בפני ישראל ישנן שתי אפשרויות להשתתפות בתכנית ארסמוס+ החדשה שנפתחת ב-2021. האחת, במעמד "מדינה שותפה" (partner country), שמשמעו השתתפות מוגבלת בחלקים של התכנית, אך ללא תשלום מצידה. השנייה, השתתפות במעמד של "מדינת תכנית" (country program), שמשמעו שכל האפשרויות בתכנית פתוחות בפניה, ובתשלום חלקה היחסי לתקציב התכנית. במעמד זה של "מדינת תכנית" נמצאות **6 מדינות** שאינן חברות באיחוד האירופי, וביניהן נורבגיה, איסלנד וטורקיה.³ ישראל בחרה להצטרף במעמד "מדינה שותפה". נכון לדצמבר 2020, ישנן **23 מדינות שותפות** בארסמוס+, ביניהן שווייץ, רוסיה וכל שאר 15 מדינות השכנות. להבדיל משאר המדינות במדינות השכנות של האיחוד, רמת ההשכלה הגבוהה בישראל מפותחת, וחלק ממוסדותיה זוכים לדירוג עולמי גבוה. לכן עלתה השאלה האם כדאי לישראל לשנות את סטטוס השתתפותה בתכנית ממעמד של "מדינה שותפה" ל"מדינת תכנית". שינוי כזה יפתח בפניה את כל חלקי התכנית ויעניק יותר הזדמנויות, אך יצריך תשלום ניכר. בחינת כדאיות שנעשתה לפני מספר שנים העלתה כי עדיף לישראל להשאר במעמד "מדינה שותפה".
- תהליך ההצטרפות לתכנית החדשה במהלך 2021.** שנת 2021 היא שנת מעבר/גישור בין התכנית הישנה לחדשה. הנציבות האירופית מעבירה טיוטת הסכם הצטרפות ל**משרד ארסמוס+ בישראל**. לאחר סקירת המחלקה המשפטית במשרד החוץ וגורמים נוספים הנוגעים בדבר, בהעדר סעיפים פוליטיים חריגים, ההסכם החדש יחתם על ידי המועצה להשכלה גבוהה, הגוף בתוכו פועל משרד ארסמוס+ בישראל, המנהל את התכנית בארץ. כאמור, ישראל צפויה לשמור על הסטטוס של "מדינה שותפה".
- הכפלת התקציב.** במסגרת תקציב האיחוד האירופי לשנים 2021-2027, **תקציב ארסמוס+** כמעט הוכפל ל-26 מיליארד אירו, במטרה לשלש את מספר המשתתפים בו, כך שיגיע ל-12 מיליון אנשים.

² בשנת 1990 האיחוד האירופי החל בתכנית "טמפוס" (Tempus), המאפשרת למוסדות השכלה גבוהה להשתתף בפרויקטים למודרניזציה, שיפור הוראה ובינלאומיות. בשנת 2014 טמפוס הפכה חלק מתכנית ארסמוס+

³ שלוש משש מדינות אלו, נורבגיה, איסלנד וליכטנשטיין, הן מדינות "האזור הכלכלי האירופי" (European Economic Area), שלהן מעמד ייחודי בשוק המשותף של האיחוד האירופי. שלוש האחרות, טורקיה, סרביה והרפובליקה של צפון מקדוניה מועמדות להצטרפות לאיחוד האירופי (אם כי טורקיה לא צפויה להצטרף לאיחוד בעתיד הנראה לעין). עד 2013 שווייץ היתה מדינת תכנית מ-2014 הפכה למדינה שותפה.

ה. השתתפות ישראל בתכנית ארסמוס+: אתגרים

- **מדיניות הבידול.** כחלק **ממדיניות הבידול** בה נוקט האיחוד האירופי, הוא מפריד בין מדינת ישראל בגבולות הקו הירוק לבין השטחים. מאז 2013 הוכנס לכל ההסכמים בין האיחוד לישראל סעיף טריטוריאלי מפורש הקובע כי ההסכם חל רק בגבולות הקו הירוק. לכן תכנית ארסמוס+ לא כוללת את המוסדות האקדמיים ביהודה ושומרון, מזרח ירושלים ורמת הגולן: אוניברסיטת אריאל, מכללת "אורות" באלקנה, מכללת "הרצוג" בהר-עציון ומכללת אוהלו בקצרין (כ-20,000 סטודנטים הלומדים בהן וסגל המרצים בהן מנועים מהשתתפות בתכנית).
- **התכנית רגישה להתפתחויות פוליטיות בסכסוך הישראלי-פלסטיני.** כאשר ממשלת נתניהו העלתה בראשית 2020 את תכנית הסיפוח, מועצת שרי החוץ של האיחוד האירופי הורתה לשירות החוץ האירופי להכין רשימת צעדים בהם יוכלו לנקוט מול ישראל היה ותספח שטחים. הכנת הרשימה לא הושלמה, אך **דיווחים עיתונאיים** העלו שתי תכניות שיכלו להכנס לרשימה. אחת מהן היתה תכנית ארסמוס+ (השנייה היתה תכנית המחקר והחדשנות "הורייזון אירופה") במסגרת התקציבית לשנים 2021-2027. אם החלטה כזו היתה מתקבלת, הגזר ממנו נהנית ישראל היה נלקח ממנה והופך למקל.
- **הזדמנויות לא ממוצות במלואן.** התכנית מעמידה הזדמנויות רבות למוסדות השכלה והכשרה בישראל, אך הן אינן תמיד מנוצלות במלואן. למוסדות רבים אין את היכולת ללמד באנגלית ולתת את המענה ההיקפי לו זקוקים סטודנטים זרים. התמריצים שבתכנית מהווים זרז להקמת ושיפור המערכים שיאפשרו השתתפות מלאה יותר, וזו הזדמנות שעל המוסדות לנצל ככל שאפשר. התכנית לשנים הקרובות מאפשרת להגדיל את מספר המשתתפים ועל המוסדות להגדיל את יכולת הקליטה והטיפול שלהם בסטודנטים זרים בהתאם.
- **יחסי ציבור ומיתוג לתכנית.** האיחוד האירופי סובל **מתדמית שלילית** בקרב חלקים גדולים בציבור בישראל, הנובעת מיחסו הפוליטי הביקורתי כלפי ישראל בהקשר לסכסוך הישראלי-פלסטיני, ומהשימוש שפוליטיקאים מסוימים בישראל עושים בו כשק חבטות וכ"שעיר לעזאזל". תכנית ארסמוס+, על כל יתרונותיה הרבים, אינה מוכרת דיה לציבור הישראלי בכלל ואף לא בקרב סטודנטים (לעיתים אף לא שנוסעים דרך האוניברסיטה במסגרת התכנית). על האיחוד האירופי ומשרד ארסמוס+ בישראל ליצור מוניטין ומיתוג ברור יותר לתכנית זו ולתועלות שישראל והמשתתפים בה נהנים מהן במימונו המלא. מיתוג אפקטיבי יגדיל את הערך המוסף העקיף הנובע מהסטודנטים והסגל המשתתפים בתכנית כשגרירי האיחוד האירופי.
- **יציאת בריטניה מהתכנית.** בשל הברקזיט (יציאת בריטניה מהאיחוד האירופי בינואר 2021), בריטניה נשאה ונתנה עם האיחוד האירופי על הצטרפות לתכנית ארסמוס+, אך בסוף דצמבר 2020 הודיעה במפתיע שלא תשתתף בה יותר, וכי תפתח **תכנית משלה** שתקרא ע"ש המדען אלן טיורינג. עלותה נאמדת בכ-100 מיליון פאונד (128 מיליון אירו) לשנה האקדמית 2021-2022. מטרתה לאפשר ל-35 אלף סטודנטים וצעירים בריטים ללמוד ולהתמחות מחוץ לבריטניה. כלומר, היא מיועדת לתת לסטודנטים ולצעירים בריטים את יתרונות הלמידה וההתנסות הבינלאומית **ולא תומכת** בניידות סטודנטים אל בריטניה (בה יש כיום 150 אלף סטודנטים זרים). כמו כן, אין בה מרכיב הוראה של סגל אקדמי. התכנית אינה שמה דגש על הקשר עם אירופה, אלא פתוחה לכל העולם. עבור ישראל ואירופה זהו הפסד של מדינה בעלת אוניברסיטאות מובילות במחקר, בהוראה ובהכשרה. בשל הפרישה המפתיעה מצידה, בריטניה לא עשתה עבודת הכנה מקדימה מול מוסדות הלימוד בה, באירופה ובעולם. לכן שנת 2021, ואולי אף מעבר לכך, צפויה להיות שנת מעבר עד למימוש תכנית טיורינג.

ו. סיכום: תכנית ארסמוס+ 2021-2027 כהזדמנות שיש לנצל

תכנית זו מעמידה שלל הזדמנויות יקרות ערך לישראל לפיתוח ההון האנושי, להידוק יחסי המחקר, המדע, הכלכלה, הסחר, ככלי ליצירת רשת קשרים ולישינוי תדמיתה, וכן כמנוף לחיזוק השתייכותה לאירופה מבחינת זהות והזדהות תרבותית, ערכית, דמוקרטית ונורמטיבית.

מבחינת ישראל, יש הבנה לערך הישיר של **פיתוח ההון האנושי** שנוצר עקב השתתפות בתכנית, ותורם לתעסוקה ולצמיחה בעולם הגלובלי התחרותי. התכנית מאפשרת להגביר ניידות סטודנטים וחוקרים ישראלים באירופה ואירופים בישראל. היא מאפשרת שלל הזדמנויות לשיפור ההון האנושי, ולהשתלבות ישראל בשוק ההשכלה הגבוהה, ההכשרה המקצועית והתעסוקה הגלובלי בכלל והאירופי בפרט. כמו כן, יש הבנה לערך המוסף של יצירת **רשת קשרים בין אנשים ומוסדות** ממדינות שונות, וכן להשלכות רחבות יותר הנובעות **מפוטנציאל החיברות ושינוי התפיסה** של ישראל בעיני אירופים. תכנית ארסמוס+ של האיחוד האירופי מאפשרת לקדם יחסים בין אנשים ועמים ולקרב ביניהם. יש לעודד באמצעותה מפגשים בין ארגונים וגופים שונים.

על ישראל **למצות את הפוטנציאל** שבתכנית ארסמוס+. יש לעודד מוסדות השכלה והכשרה ישראלים לגשת לקולות הקוראים במסגרת התכנית במאמץ לזכות במימון פרויקטים לשיפור ולטיוב מערכת ההוראה וההכשרה בישראל. בנוסף, יש **להשקיע יותר במיתוג ופרסום תכנית זו**, וכן לנצל את האפשרויות שבה להחזרת מוחות לישראל. מומלץ לבדוק אפשרות להרחיב את התכנית כך שתכלול גם הכשרות והתנדבות של ישראלים באירופה ואף חילופי מתנדבים מקצועיים.